

ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО

УДК 349.415

ПОНЯТТЯ ТА СКЛАД ЗЕМЕЛЬ ОЗДОРОВЧОГО ПРИЗНАЧЕННЯ: ОКРЕМІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ

**Ю.С. ПЕТЛЮК, кандидат юридичних наук,
Національний університет
біоресурсів і природокористування України**

На основі аналізу земельного, екологічного законодавства України та земельно-правової літератури досліджено окремі правові аспекти щодо проблеми визначення поняття та складу (територіально-просторової структури) земель оздоровчого призначення як категорії земель України.

Поняття земель оздоровчого призначення, склад земель оздоровчого призначення, земельне законодавство, екологічне законодавство, природні лікувальні ресурси.

Важливе місце у складі земель України посідають землі оздоровчого призначення як окрема категорія, яка була виділена в результаті диференціації земельного законодавства. Особливістю цих земель є те, що вони здатні позитивно впливати на життя та здоров'я людини через використання природних лікувальних ресурсів, розташованих на цих територіях. До набрання чинності Земельного кодексу України (далі – ЗК України), прийнятого 25 жовтня 2001 р. [1], ці землі разом із землями природоохоронного, рекреаційного та історико-культурного призначення становили єдину категорію земель, визначену Земельним кодексом Української РСР 1990 р. [2] (у тому числі й у новій редакції від 13 березня 1992 р. – Ю. П.).

Отже, відповідно до чинного кодифікованого земельно-правового акта, на думку В.І. Андрейцева, вищезгадані землі стали самостійними категоріями земель з визначеним цільовим призначенням, складом, особливим характером використання з неодмінною умовою функціонального зонування, приписів режимності охорони, що визначаються законодавством [3, с. 374].

Однак зважаючи на проблеми законодавчого забезпечення правового режиму земель оздоровчого призначення та відсутність доктринальних підходів з цього приводу, актуальною є потреба здійснення наукового дослідження означеної сфери суспільних відносин.

У сучасній українській земельно-правовій та еколого-правовій літературі питання поняття та складу територій, що володіють природними лікувальними ресурсами, стає поширеним об'єктом наукових

досліджень. Серед вчених, які присвятили свої дослідження означеній проблемі, варто відзначити В.І. Андрейцева, Є.С. Бердникова, А.Г. Бобкову, І.Г. Булах, П.Ф. Кулинича, А.М. Орлова, О.М. Ткаченко тощо. Але наявність альтернативних підходів до визначення поняття та складу земель оздоровчого призначення обумовлює необхідність подальшого наукового пошуку в означеному напрямі.

Метою цієї статті є дослідження на основі аналізу земельного, екологічного законодавства України та земельно-правової літератури окремих правових аспектів проблеми визначення поняття та складу земель оздоровчого призначення як категорії земель України.

Передумовою дослідження будь-якого юридичного явища є визначення його поняття. Адже у понятті простежується сутність юридичного явища, тобто внутрішня основа, яка визначає його глибинні зв'язки та тенденції, що виявляються й пізнаються на рівні теоретичного мислення, а також істотні характерні ознаки, які вирізняють це явище з-поміж інших. Поняття – це одна з форм мислення, розуміння кимось чого-небудь, що склалось на основі різних відомостей, власного досвіду. Професор В.М. Корельський вважає, що саме у поняттях концентруються накопичені знання. Ці поняття, на його думку, мають бути змістовними науковими абстракціями. По-справжньому науковими вони стають, коли відображають загальні та необхідні ознаки будь-яких предметів чи явищ [4, с. 271]. Тому визначення того чи іншого поняття можна розглядати крізь призму з'ясування його внутрішньої сутності (змісту) та істотних ознак. Склад – це сукупність окремих частин, що утворюють що-небудь ціле. Однак термін «склад» не розкриває внутрішньої сутності предмета чи явища, оскільки не є результатом узгодження суттєвих ознак об'єкта дійсності.

Законодавче визначення поняття земель оздоровчого призначення міститься у ЗК України. Згідно зі ст. 47 вказаного кодифікованого акта до земель оздоровчого призначення належать землі, що мають природні лікувальні властивості, які використовуються або можуть бути використані для профілактики захворювань та лікування людей.

Пропоноване визначення земель оздоровчого призначення не є досконалим, оскільки законодавець нечітко визначив просторово-територіальну організацію цих земель. Адже природні лікувальні властивості, що використовуються для профілактики захворювань і лікування людей тією чи іншою мірою має переважна більшість земель.

У земельно-правовій літературі зазначається, що лікувальні властивості мають, як правило, не самі землі, а розташовані на них природні лікувальні ресурси, придатні для використання з метою лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань. Проте законодавче визначення земель оздоровчого призначення дає підстави для висновку, що саме землі володіють природними лікувальними властивостями.

Більш досконале, порівняно із законодавчим, визначення цієї категорії земель подає В.І. Андрейцев. Учений вважає, що землями оздоровчого призначення визнаються земельні ділянки у межах курортів

державного та місцевого значення, які перебувають на титулі права державної, комунальної та приватної власності та права землекористування санаторно-курортних, спеціальних та інших лікувально-профілактичних закладів і мають природні лікувальні фактори, сприятливі для організації профілактики захворювань та лікування людей [3, с. 378].

У земельно-правовій літературі поширена думка про те, що до земель оздоровчого призначення також належать землі, зайняті водними об'єктами, що віднесені до категорії лікувальних і знаходяться поза межами курортів. Перелік водних об'єктів, віднесених до категорії лікувальних, із зазначенням запасів вод та їх лікувальних властивостей, на підставі ст. 62 Водного кодексу України (далі – ВК України), затверджений постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку водних об'єктів, що відносяться до категорії лікувальних» від 11 грудня 1996 р. [5].

Згідно зі ст. 63 ВК України такі об'єкти використовуються лише в лікувальних цілях. Проте питання про режим під згаданими об'єктами поки що не отримало однозначного законодавчого і доктринального вирішення.

Аналіз літератури з екологічного, земельного та природоресурсного права та нормативно-правових актів відповідних галузей законодавства свідчить про відсутність однозначного підходу до визначення понять лікувальних та оздоровчих місцевостей як об'єктів правового регулювання та правової охорони, що є наслідком недостатньо розроблення цієї проблеми в науковому аспекті. При визначенні статусу лікувальних та оздоровчих місцевостей виникає термінологічна суперечливість як на законодавчому рівні, так і у спеціальній літературі, оскільки за основу беруться не самі місцевості, а природні території, що одержали назву зон, – курортних, лікувально-оздоровчих та рекреаційних [6, с. 483].

В еколого-правовій літературі існують різні підходи до трактування означених понять. А.Г. Бобкова виділяє три поняття: курорти, курортні зони, лікувально-оздоровчі зони. Курортом є освоєна природна територія на землях оздоровчого призначення, що має природні лікувальні ресурси, необхідні для їх експлуатації будівлі та споруди з об'єктами інфраструктури, використовується з метою лікування, медичної реабілітації, профілактики захворювань та для рекреації і підлягає особливій охороні. До курортних зон науковець відносить освоєні природні території на землях оздоровчого призначення, що мають природні лікувальні ресурси та фактори, необхідні для їх експлуатації будівлі та споруди з об'єктами інфраструктури, які можна використати для оздоровлення і відпочинку населення та організації рекреаційної діяльності. Під лікувально-оздоровчими зонами дослідниця розуміє території, що мають виражені лікувальні, оздоровчі ресурси та фактори, придатні для використання з метою відновлення і зміцнення здоров'я людей. Спільною юридичною ознакою вищевказаних територій є те, що вони мають один або кілька видів природних лікувальних ресурсів, запаси яких можна використовувати протягом тривалого періоду [6, с. 483–484].

Лікувально-оздоровчі зони, зазначає О. М. Ткаченко, входять до складу курортів за умови, якщо на них створюється інфраструктура, що дає змогу використовувати природні ресурси для оздоровлення людей [7, с. 6–7].

Представники російської школи екологічного права, зокрема В.П. Балезін, О.І. Крассов та інші, використовують поняття «лікувальні та оздоровчі місцевості» з метою визначення їх правового статусу як курорту чи лікувально-оздоровчої місцевості. На думку більшості російських учених, під курортами розуміється освоєна і використовувана в лікувально-профілактичних цілях особливо охоронювана лікувально-оздоровча місцевість, що має природні лікувальні ресурси і необхідні для її експлуатації будинки, споруди, включаючи об'єкти інфраструктури, а лікувально-оздоровча місцевість – особливо охоронювана територія, що володіє природними лікувальними ресурсами та придатна для організації профілактики захворювань, а також відпочинку населення [8, с. 417–418].

Правове визначення понять лікувальних та оздоровчих місцевостей має практичне підґрунтя. Так, зокрема постановою Кабінету Міністрів України від 11 грудня 1996 р. затверджено перелік водних об'єктів, що відносяться до категорії лікувальних. При цьому частина з них знаходиться на землях курортів, а інша – за її межами. Отже, першу частину водних об'єктів варто включити до складу курортів, іншу – до лікувально-оздоровчої місцевості.

У Законі України «Про курорти» землі оздоровчого призначення визначаються як природна територія, що має мінеральні та термальні води, лікувальні грязі, озокерит, кліматичні та інші природні умови, сприятливі для лікування, медичної реабілітації й профілактики захворювань [9]. Якщо ж природна територія на землях оздоровчого призначення освоєна, тобто на ній є будинки та споруди з об'єктами інфраструктури, що використовуються з метою лікування, медичної реабілітації, рекреації та профілактики захворювань, то така територія може бути оголошена курортною природною територією і підлягати особливій охороні. Спільною ознакою земель курортів і лікувально-оздоровчих місцевостей є те, що вони містять природні ресурси для лікування людей. Тому законодавець об'єднав вказані території в одну категорію – землі оздоровчого призначення.

Частково принцип поділу цих понять закладений у постанові Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про визнання територій курортними і лікувально-оздоровчими зонами (місцевостями) Автономної Республіки Крим» від 17 лютого 1998 р. [10], а також у ст. 1 і 7 Закону України «Про курорти», відповідно до яких ці території відрізняються одна від одної тим, що на одній з них є необхідні для експлуатації будинки і споруди, які використовуються з метою лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань, а на іншій вони відсутні.

Правовий режим лікувально-оздоровчих територій, які також відносяться до земель оздоровчого призначення, як правило, ототожнюється з правовим режимом курортних зон. Так, ст. 62 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [11]

визначає загальний порядок використання й охорони курортних і лікувально-оздоровчих територій, об'єднуючи їх у єдине поняття. Однак у Законі України «Про курорти» знаходимо розмежування понять курортів і лікувально-оздоровчих зон з урахуванням рівня освоєння та використання за цільовим призначенням (ч. 1 ст. 1 Закону України «Про курорти»). Зокрема, лікувально-оздоровча місцевість трактується як природна територія, що має мінеральні та термальні води, лікувальні грязі, озокерит, ропу лиманів та озер, кліматичні та інші природні умови, сприятливі для лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань. Характерними ознаками лікувально-оздоровчих місцевостей є: кількість і обсяг запасів наявних покладів природних лікувальних факторів (біологічна ознака); рівень освоєння природних лікувальних факторів і ресурсів (природно-географічна ознака); ступінь ефективності правового регулювання їх використання (юридична ознака).

Отже, правові проблеми визначення поняття та складу земель оздоровчого призначення обумовлені насамперед суперечностями правового регулювання, земельно-правового та еколого-правового, відносин щодо використання та охорони цих територій, що спричинило відсутність чіткого розмежування категорій земельного права (наприклад, «землі курортів») й екологічного права (наприклад, «лікувально-оздоровча територія»).

Урегулювання визначення поняття та складу земель оздоровчого призначення на законодавчому рівні забезпечить можливість удосконалення їх правового режиму, а викладений у роботі матеріал може слугувати теоретичним підґрунтям для здійснення подальших наукових напрацювань з метою вирішення означеної проблеми.

Список літератури:

1. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3–4. – Ст. 27.
2. Земельний кодекс Української РСР. – К. : Політвидав України, 1970. – 86 с.
3. Андрейцев В.І. Земельне право і законодавство суверенної України : актуальні проблеми практичної теорії / В.І. Андрейцев. – К. : Знання, 2005. – 446 с.
4. Донець О.В. Проблеми визначення (поняття) земель історико-культурного призначення / О.В. Донець // Сучасні проблеми юридичної науки та практики : Тези допов. та наук. повідомл. Всеукр. науково-практ. конфер. мол. учен. та здобув. / за заг. ред. М.І. Панова. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2007. – С. 261–273.
5. Про затвердження переліку водних об'єктів, що відносяться до категорії лікувальних : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 грудня 1996 р. № 1499 // Збірник урядових нормативних актів України. – 1997. – № 21. – Ст. 4–12.
6. Бобкова А.Г. Правовий режим використання та охорони курортних, лікувально-оздоровчих зон і курортів / А.Г. Бобкова // Екологічне право. Особлива частина : підруч. / за ред. В.І. Андрейцева. – К. : Істина, 2001. – С. 483–501.

7. Ткаченко О.М. Право користування курортними, лікувально-оздоровчими та рекреаційними зонами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 1999. – 20 с.

8. Орлов А.М. Проблеми визначення правового статусу лікувальних і оздоровчих місцевостей / А.М. Орлов // Держава і право : зб. наук. праць. Юрид. та політ. науки. – Вип. 21, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 2003. – С. 416–421.

9. Про курорти : Закон України від 5 жовтня 2000 р. № 2026-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 50. – Ст. 435.

10. Про визнання територій курортними і лікувально-оздоровчими зонами (місцевостями) Автономної Республіки Крим : постанова Верховної Ради Автономної Республіки Крим від 17 лютого 1998 р. № 377 // Сборник нормативно-правовых актов Автономной Республики Крым. – 1999. – № 2. – Ст. 112.

11. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.

На основе анализа земельного, экологического законодательства Украины и земельно-правовой литературы исследованы отдельные правовые аспекты проблемы определения понятия и состава (территориально-пространственной структуры) земель оздоровительного назначения как категории земель Украины.

Понятие земель оздоровительного назначения, состав земель оздоровительного назначения, земельное законодательство, экологическое законодательство, природные лечебные ресурсы.

Based on the analysis of land legislation, ecological legislation of Ukraine and the legal land literature, the specific legal aspects of definition the concept and composition of lands of health designation as a category of lands in Ukraine were researched.

Concept of lands of health designation, composition of lands of health designation, land legislation, ecological legislation, natural treatment resources.